

ЗМІСТ

Дружина молочника	7
Срібне люстерко, або Пані Ен ніколи не спізнюється на чаювання	31
Розділ перший: Н.С.П.	31
Розділ другий: «Париж»	51
Розділ третій: Обличчя у дзеркальці	69
Розділ четвертий: Чайні розмови	92
Розділ п'ятий: Шістнадцять із половиною хвилин тому	124
Розділ шостий: Надто багато чорнила	149
Розділ сьомий: Вона померла двічі	179
Коминар	199
Гра з потойбіччям	237

ДРУЖИНА МОЛОЧНИКА

...весна 1895 року

Умань

* * *

Високий на зріст офіціант у накрохмаленій сорочці нарешті приніс тацю з наїдками. Подавали солодкі пампушки з абрикосовим джемом, политі липовим медом. А ще молоко в горнятку й три (для кожної за столиком) чашечки чаю. Софія Павлівна Нрієвська вперше з часів свого нещодавнього одруження снідала не вдома з чоловіком, а в невеличкому ресторані на нижньому поверсі готелю «Лондон», що помпезно красувався серед решти непримітних будиночків на Миколаївській вулиці. Причиною цих уранішніх посиденьок стали дві не вельми вдатні події. І якщо з першою — вимушеною поїздкою чоловіка до Тульчина — ще можна було якось миритися, то друга геть не вписувалась у найближчі плани пані Софії: покоївка Ольга подалася на похорон троюрідної тітки своєї давно спочилої матері в Паланку, що за вісім верств від міста. Аби не потерпати від самотності, Софія пристала на пропозицію давньої подруги Устини Марківни поснідати разом у місці, де «нібито й непогано готують», як казала Устя, — в тому-таки «Лондоні». До пізнього сніданкування двох подруг на їхні запросини приєдналася й одна з гостей готелю.

— Я дуже рада, що ви прийняли мене за свій столик, — з полегкістю мовила Анна фон Рей. Це була жінка років тридцяти з виразними вилицями й злегка гачкуватим носом; її тонкі, надміру червоні вуста розтягнулись у вдячній усмішці. Довге чорняве волосся було туго зібране на потилиці, й лише декілька звивистих пасом необережно прилягли на оголених плечах.

— Та що ви... — в голосі Устини Марківни бриніли вдовolenня й неприхована покровительська по-блажливість. — Це ж неабияка честь. У нашому містечку всі тільки й говорять, що про візит дружини графа фон Рея. А ще більше — про те, що ця дружина певний час кілька років тому навіть жила в цих краях. Я вас, до речі, пам'ятаю з благодійного балу по збору коштів для нової пожежної частини в нашому місті. Ви тоді ще й виграли, здається, у великодній вікторині.

— О, моя свекруха сприйняла б цей схвальний коментар як належне, — знову усмішка, грайлива. — Але, на щастя, вона ще спить у своєму номері, й вам не доведеться з нею снідати. Ми вирішили, що пробудемо в місті ще день-два, аби дочекатися Еріка, мого чоловіка. Він владнає якісь справи з купівлею кількох шахт у Юзівках¹, і ми разом повернемося до Відня. Я спершу, власне, теж збиралася їхати з ним на копальні, але, кажуть, там страшенний смог. У цих нових індустріальних центрах нічого, окрім пилу й бруду, не побачиш, а тут така краса... Зате Клара, його матінка, вже запланувала візит до тутешнього повітового управителя сьогодні перед полуднем. Каже, що це буде «цілком доцільний вияв поваги з боку такої заможної й шанованої родини, як наша».

— Але, наскільки я розумію, — втрутилась Софія Павлівна, — родина фон Рей не надто «ваша».

Новоспечена графиня спохмурніла. На мить обличчя її здалося стомленим, посірілим. Фраза, мимохідь кинута молодю дружиною відставного поліціанта Тимоша Уласовича Нрієвського, занурила Анну фон Рей у хвилину задуму.

— Зрештою, мабуть, ви маєте слухність, Софієчко. Я ще не до кінця усвідомила себе в ролі справжнісінької графині. Це нова й трохи незвична роль для мене. Не тільки при звичаююсь до безбідності, але й ладнаюся з купю правил та норм: «личить», «доречно», «дозволено», «зась»...

— Попереду ціле життя! — підбадьорила Устина Марківна, доідаючи вже третю пампушку. — Безхмарне життя!

— Так-так, — Анна мала дещо розгублений вигляд. Вона окинула напівпорожній зал ресторану не уважним поглядом. — ...Як дивно. Коли повертаєшся в колишні місця й бачиш старі, здавалося б, давно забуті обличчя, виникає нав'язливе враження, ніби ти весь час так і залишалася тут, наче ніколи не була деінде й нічого не змінилось...

— Бачу, Анно, ви геть невеселі. Утім, це можна легко виправити, — Софія Павлівна стишила голос, по-змовницьки підморгнула й повела далі: — Сподіваюся, ви погодитесь проміняти візит до повітового управителя — бо нуднішої людини, аніж він, не знайдете в усій околиці, — на прогулянку містом у веселій компанії двох пань?

— О, це було б чудово! — вигукнула Анна. Але, почувши несхвальні кахикання ще заспаних гостей із-за сусідніх столиків, пришикла. — Моя свекруха просто лютуватиме, проте то пусте... не вперше. Я їй зовсім не подобаюсь — втім, це взаємно. Інколи мені здається, що одного прекрасного для неї дня

вона мене просто вб'є... Дайте кілька хвилин. Мушу збігати до себе в номер, на другий поверх, взяти сумочку й капелюшок.

Анна фон Рей зникла в дверях, що вели до сходів на горішні поверхи.

— А тут сьогодні не так уже й людно, — зітхнула Устина Марківна Лукіна. Жіночка, яка в своєму житті переймалася лишень власними статками та чужими проблемами, котрі могли стати прекрасним приводом для свіженьких пліток, відверто нудьгувала й, аби хоч трохи розважитися, почала уважно розглядати людей навсібіч. — О, глянь, Софіє: ця з Олександрівської теж тут. Знайшла собі завидного красеня-чоловіка, а той розтринькав усі асигнації, що їх її батечко цілий вік заробляв... Ну ти диви, — увага жінки перескочила на іншу гостю ресторану, — я вас прошу, хіба ж не зрозуміло, що ті камені в перснях — аж ніяк не діаманти. Якась дружина молочника, можливо, й не відрізняла б від справжніх, але ж не така досвідчена дама, як я. До речі, наш молочник чотири дні тому оженився, кажуть, миловиденьку знайшов. Ще не бачила?.. А того «екземпляра» з вусяками я вже десь виділа, але ніяк не можу пригадати, де саме й при якій нагоді... — із таці зникла ще одна пампушка, а Устина Марківна натомість урвала свої роздуми, поки жувала. — ...Гм, звичайний собі капітан, армієць невисокої культури, невеликої свідомості...

— Вдівець, — прошипіла під вухо подрузі Софія Павлівна.

— Що? Чого це він удівець? — здивувалася Устя Марківна.

— Це ж Олексій Кофф, — Софія примружила очі, фокусуючи погляд на середніх літ чоловікові — статному, з військовим вишколом. Їй доводилось пильно вглядатися в злегка розмиті обриси

присутніх, бо ще з дитинства слабувала зором, утім, вранці не любила надягати пенсне. — Він жив тут зі своєю дружиною роки три-чотири тому.

— А-а-а. Пригадала! — обличчя Устини проясніло. — Та нещасна, здається, померла від якоїсь шлункової хвороби... чи впала зі сходів? Не згадаю вже.

— Мені пам'ятається, що вона нібито померла на якомусь далекому курорті від укусу отруйної комахи... А ті діаманти в красуні — таки справжні, глянь, як сяють...

* * *

— Усе це створено в ім'я кохання? — запитала Анна, сидючи на зручній дерев'яній лавці під скульптурою Купідона.

— Парк? — Софія Павлівна окинула оком галявину. Неподалік долинали дзюрчання водоспаду з урвища: вода несла свою спінену холоднечу в обійми гранітних каменів. — Мабуть, що так.

— От тільки кохання вмерло, — додала свого Устина Марківна, — а ця краса залишилась. Зараз ще трохи прохолодно, та й дерева не розбрунькувалися. От за місяць-два тут і справді буде красиво.

— А я люблю ранню весну, — з тугою в голосі мовила Анна. — Це тільки початок. Це як недокрів'я. Усе таке тендітне, крихке, повітряне, легкозламне...

— ...й брудне, — не втрималася Устина.

— І все ж я певна... — Анна фон Рей ніби не чула й не бачила нікого довкола. Думки розливалися повітрям у її захеканих словах, розчиняючись у безвісті. — ...що саме кохання витворило довколишню красу. Це сильне почуття здатне затьмарити все інше. Мені так соромно. Розумієте? — вона на мить затримала збентежено-зляканий погляд на двох жінках, що сиділи біля неї, а потім закрила обличчя

долонями. — І важко. Нестерпно важко! Але я мушу ухвалити рішення...

Зависла пауза. Лунали лише тихі схлипування Анни та шум водоспаду. Софія й Устина заціпеніли в очікуванні. Не насмілювались навіть ворухнутися, боячись сполохати розпачливі думки графині фон Рей.

— Вона ж ненавидить мене! — голос Анни лунав здушено, ніби безнадійно виривався темними, забороненими, давно схованими звуками з далеких лабіринтів її свідомості. — Тільки тішитиметься з мого становища... Але, можливо, я зможу його переконати. Запевнити, що так треба... казав, що кохає мене, а в ім'я кохання можна творити *великі речі!* Страшні речі, хоча від того вони не стають менш величними.

Жінка різко підвелася й підтюпцем рушила звистою алеєю до воріт.

— Що це з нею? Може, наздогнати? — спитала Устина Марківна, стурбовано дивлячись услід тендітній, майже прозорій постаті, що то з'являлася, то зникала між дерев, котрі своїми зморшкувато-пощербленими пальцями-гілками огортали бруковану стежину.

— Мабуть, не варто, — Софія Павлівна красномовним жестом розправила невидиму складку на сукні. — Думаю, їй слід добряче над чимось подумати. Я так переживаю за бідолаху. Головне — аби не сталося нічого лихого.

Звідкись із верхніх пагорбів повіяв пронизливий морозний вітер, холодом відносячи у невідомість перше тепло ще кволої весни.

* * *

12 **П**отяг, незадоволено бурмочучи-пхикаючи, рушив з місця, мов велетенська ящірка. Дорога його тривала. Металевий звір залишив по собі

лише одного нещодавнього пасажира, що нині самотньою постаттю стримів на пероні. Високий на зріст чоловік дещо худорлявої статури з невеликою валізою в руці умиротворено дивився на захід сонця, краєм ока проводжаючи «залізного плазуна». Тепер він як ніколи був певен, що чинить правильно. Дорогою мав удосталь часу, аби подумати про наслідки, зважити... й наважитись. Рішення прийнято. Жереб його долі напророкував зміни. І він не опиратиметься.

Сонце вже майже зайшло за обрій, забираючи з собою посірілий день.

* * *

Світлані було важко... Вже кілька днів доводилося звикатись із купою нових обов'язків. Мусила прокидатись удосвіта, поратися на кухні й біля дому, йти на ферму й повертатися назад, рознести необхідне сусідам, попрати, нагодувати, підмести, вимити, зашити... і, звичайно ж, не забути, що тепер вона дружина найкращого в місті молочника. Жінці подобався цей новий статус. Про їхнє одруження ще й досі говорили сусіди. Ніхто ж бо не очікував, що завидний молочар оженився з нетутешньою сірою мишкою, про яку майже нічого не відомо.

Сьогодні повинна занести останнє вранішньомолочне замовлення у дім старої купчихи Сорокіної: та жила за ринковою площею позад колишнього Василіанського монастиря, що колись слугував школою для хлопчиків. Навпроти скверик, оповитий туманом, ще спав після нічного забуття, ховуючи за своїми гострогілчастими деревами розкішну будівлю готелю «Лондон».

Світлана, спершись на старий монастирський мур, заплющила очі й солодко, стомлено позіхнула. І саме тієї миті почула дивний звук, що змусив її

стрепенутися. Уже за секунду тиша вирівняла ранковий простір, немов плесо води, в яке розбишаки кинули камінець. Жінка роззирнулася — нікого. Проте нав'язливе відчуття цікавості не давало спокою, й дружина молочника ступила кілька невпевнених кроків у гущавину живоплоту, що безлистою стіною відділяв сквер від дороги. З іншого боку, біля невеличкого возика з сіном, що його зазвичай залишали на вечір праворуч від воріт стайні для коней, була жінка. Її нічна сорочка світлою плямою зяяла на темній бруківці. Жінка була мертва. Краплини крові розгубленими намистинками розкотилися шовковою тканиною. Обм'якле тіло розпростерлося у незвичній, неприродній позі. Затуманені очі з якоюсь наївно-дитячою цікавістю дивилися в нікуди.

Почувся лункий звук розбитого глечика. Тепер дружина молочника точно знала: купчиха Сорокіна цього ранку не дочекається замовленого молока.

* * *

Надто ранне пробудження господині відверто збентежило Ольгу. Покоївка цілий ранок сушила голову, що ж таке незвичне могло статися за час її недовгої відсутності, що Софія Павлівна Нрієвська аж знехтувала кількома додатковими годинами сну й натомість метушилася у вітальні.

А Софія не могла спати. Усю ніч їй допікало дивне, ледь вловиме відчуття тривоги й неспокою. У спогадах раз по раз виникав образ заплаканої Анни фон Рей — цей приречений погляд, ніби складений із клаптиків-уламків тисяч інших масок-облич, лице сповнене болем й водночас фатальної смиренності.

«Щось має статися, — подумки констатувала жінка, надягаючи нові срібні сережки з бірюзою, — мені її так шкода. Але чому?»

— Її... знайшли... — ледь не задихаючись вичавлювала з себе уривчасті слова Устина Марківна, що ураганом влетіла до вітальні подруги. — ...вона там... мертва лежала, розумієш! Цього ніхто не очікував... але ж вона там...

— Невже? Ох, нещасна!

— Так... хух... так... — відсапуючись, погодилася Устина Лукіна, незвикла до біганини.

— Бідолашна Анна. Мені її так шкода... — мовила Софія, помалу сповзаючи в крісло.

— О, Анну, звичайно ж, шкода, проте я на її місці не була б надміру вбита горем, дізнавшись про смерть своєї свекрухи, — гмикнула Устина Марківна.

— Що?

— Кажу ж — не впевнена, що Анну надто засмутила *смерть* Клари фон Рей.

* * *

Двокінна ресорна бричка, майстерно скерована досвідченим візником, промчавши Дворянською вулицею, зупинилася біля ошатного будинку. Молодий чоловік у військовій формі рушив до входних дверей. Його швидкі, впевнені кроки свідчили про цілковиту переконаність у своїй правоті (навіть у тих випадках, коли це було зовсім не так). Блідувате, скупе на емоції обличчя нині виражало твердість намірів і вдавану владність над усім навколо.

Однак щойно чоловік переступив поріг дому, серйозність його розвіялась. Тепер він невпевнено, присоромлено переминався з ноги на ногу, стоячи посеред просторої вітальні. Обличчя його вкрив легкий рум'янець зніченості. Прикметно, що такі зміни траплялися з Максимом Олеговичем Світовим — а саме так величали поліціанта, — щоразу, як він опинявся в господі свого рідного дядечка Тимоша Нрієвського та його дружини Софії

Павлівни. А остання, тобто Софія, особливо сплутувала його чуття. Квітуха молодість і холодна владність, проникливий погляд блакитних очей, схований за скельцями-місяцями пенсне, й часто печальна задума — ця жінка змушувала серце молодика битися швидше, а погляд — шукати прихистку десь у підлозі, аби не дивитися зачарованими очима на пані.

— О, як добре, що ви, Максимчику, тут... — Софія Павлівна вже встигла змінити звичне хатне вбрання на офіційний візитовий стрій, завбачливо не забувши заколоти в волосся невеличку шовково-чорну траурну лілею.

— Я... власне, пані, до дядька Тимоша в нагальній справі, — поліціант Світовий кахикнув, з останніх сил намагаючись зберегти офіційний тон.

— Так, вірю, справа дійсно нагальна. Але Тимоша немає — поїхав з міста.

— Ох, як прикро, — не приховував свого розпачу Максим Олегович.

— А чи не стосується, бува, ця нагальність однієї з постоялиць готелю «Лондон», що ним керує пан Рязкін?

На мить молодий чоловік розгубився, збентежено й водночас зачудовано витріщившись на співбесідницю.

— Бачу, від вас нічого не приховаєш. Маєте цілковиту рацію.

— От і добре! — голос Софії набув офіційності, утім, її очам не вдалося приховати дитячої допитливості й бажання все розвідати. — Хочу знати більше. Дорогою ви, Максимчику, мені все розкажете!

— Дорогою?

— Ну звичайно ж! Ви прямуєте на місце трагедії, а я мушу втішити нещасну Анну фон Рей. Сподівалась, що підвезете мене.

Жінка рушила повз поліціанта, прямуючи до передпокою.

— Найпевніше, це було самогубство, — мовив Максим Олегович, допомагаючи Софії сісти в бричку. — Жінка, Клариса фон Рей, цілком могла вистрибнути з вікна свого номера, розташованого на третьому поверсі. Першою тіло помітила Світлана Кружільна — дружина молочника. Воно лежало біля невеличкого возика з їжею для коней. Бідолаха просто скрутила в'язи. Тут, якщо дозволите так висловитися, їй пощастило...

— Чому? Чого б це? Смерть — і пощастило?

— Смерть — звична, хоч і не надто приємна річ, нічого не поробиш. Далеко не завжди, навіть падаючи з третього поверху, одразу собі прощаєшся з життям... тут уже як упадеш. Іноді можна добряче скалічитись, руки-ноги поламати, а проте зостатись при житті. Отож, скоріш за все, стара була везучою в намірі згубити себе.

— Хóроше було б іще довідатись, із чого б це втворився той намір заподіяти собі таке...

* * *

Сильвестр Азикович Рязкін демонстративно пхикав невдоволеністю, від чого його лице побagrяніло й нагадувало велетенський (пардон) нічний горщик, що ось-ось вибухне потоком словесних нечистот. У його готелі, найкращому в усьому Уманському повіті, сталася така нечуваність!

І чому тій божевільній старій заманулося вистрибнути саме з вікна його готелю? Чому це не трапилось у заїжджому дворі Клярусів, у «Франції» або в «Новоевропейському», котрі були найбільшими конкурентами «Лондона»? Але найгірше, на думку Сильвестра Азиковича, було те, що нині скрізь і всюди шастала поліція, лякаючи постояльців. Ось

і тепер він мусить виділити одну з кімнат для цих нишпорок закону, які понад усе прагнуть вислужитись перед начальством, шукаючи злочину там, де його й бути не може. Ще вчора ввечері пан Рязкін цілком безтурботно планував весняну курортну поїздки до Сатанова на води, де двоюрідний брат його дружини — «Якраз буде в кого зупинитися, аби не переплачувати зайвого!» — тримав аптеку. Утім, ранок приніс не тільки новий робочий день, а й труп заїжджої багатійки прямісінько перед хідником.

«Ох, ще доведеться посилати по лікаря Вітряного і його чудодійні заспокійливі порошки», — бідкався Сильвестр Азикович, своїм довгим носом відчуваючи, що не бачити йому найближчим часом ані сатанівської цілющої водички, ані тамтешньої оборонної синагоги.

* * *

— Ви, здається, хотіли провідати молоду графіню, — Максим Олегович стурбовано спостерігав за дядиною, що ходила попід вікнами готелю, ступаючи то назад, то вперед і оглядаючи все довкола.

— Та ні-ні, не турбуйтеся! — заклопотано відповіла жінка. — Ще встигну, бідолаха нікуди не дінеться. Ви краще розкажіть мені, як тут усе було.

— Тіло лежало на бруківці, он там, якраз під вікном Клари фон Рей — воно крайне ліворуч, горішнє.

— Біля візка, так? — зацікавлено мовила Софія.

— Правильно. Поруч.

— Скільки виходів має будівля?

— Здається, чотири — центральний, два бічних і один з кухні. Навіщо вам це?

— А з часом що? — вела далі Нрієвська. — Коли це трапилося?

— Нещасну знайшли близько п'ятої чи п'ятої тридцять ранку. Смерть настала не пізніше ніж за

пів години до того... Я гадаю, нам краще пройти все-редину, бо тут вітряно і...

— Так, я теж хочу почути, що скажуть можливі свідки.

— Що? — Максим Олегович на мить затримав віддих, від чого його обличчя зблідло ще дужче.

— Тільки не кажіть мені, — зневажливо кинула Софія, — що не збираєтесь цього робити. Смерть такої поважної особи не мусить залишати по собі хоч якихось загадок чи питань. Вона ще вчора обідала в повітового управителя, а вже сьогодні вранці знайдена під вікном свого готельного номера зі скрученими в'язами. Хіба ж це не загадка?! — жінка грайливо підморгнула поліціанту й зникла в дверях, заходячи до просторого холу.

* * *

— Так, усе правильно, — Світлана Кружільна сиділа навпроти двох служивих розшукової частини уманської поліції, краєм ока поглядаючи на молоду жінку, що розмістилася у виплетеному лозою кріслі трохи віддалік. Один із поліціантів старанно записував Світланіні слова-свідчення, а інший невідривно дивився прямисінько на неї, ставлячи все нові й нові запитання. — Я почула якийсь звук.

— Звук?

— Так, але вже за мить усе стихло. Тоді я пройшла крізь хащі живоплоту й побачила її... Спершу не знала, що робити. Поблизу нікого не було. Вагалася. Потім вирішила бігти до відділка.

— А чому не пішли до готелю? Це було б простіше.

— Я того... не знаю, — розгублено мовила Світлана Кружільна. — Ну-у-у, спершу не зрозуміла, що бідолашна вистрибнула з вікна, таке навіть на думку не спало. Це вже потім до мене дійшло.